

LBRIS

We know
books

ANCA-JEANINA NIȚĂ

Drept constituțional

Universul Juridic

București

-2022-

ABREVIERI.....	5
CUVÂNT-ÎNAINTE.....	7
REFERINȚE.....	9
CAPITOLUL I. NOȚIUNI INTRODUCTIVE DESPRE DREPT.....	11
<i>Secțiunea 1. Originea conceptului de drept și accepțiunile sale</i>	11
§.1. Originea conceptului de drept.....	11
§.2. Accepțiunile dreptului.....	12
2.1. Drept obiectiv. Drept subiectiv.....	12
2.2. Drept natural. Drept pozitiv.....	12
<i>Secțiunea a 2-a. Sistemul dreptului. Organizarea dreptului pe ramuri și instituții</i>	13
§.1. Norma juridică.....	13
§.2. Ramurile dreptului.....	14
§.3. Instituția juridică.....	15
<i>Secțiunea a 3-a. Factorii de configurare și tipologia dreptului</i>	16
§.1. Factorii de configurare a dreptului.....	16
§.2. Tipologia dreptului.....	17
§.3. Dreptul Uniunii Europene – o nouă tipologie juridică.....	18
<i>Secțiunea a 4-a. Definiția dreptului. Interferența dreptului cu societatea și statul</i>	19
§.1. Definiția dreptului.....	19
§.2. Dreptul și societatea; dimensiunea juridică a societății.....	20
§.3. Stat și drept – interferență și condiționare reciprocă.....	21
<i>Secțiunea a 5-a. Fundamentele dreptului</i>	23
§.1. Morala.....	23
§.2. Religia.....	23
§.3. Politica.....	24
Anexă pedagogică la Capitolul I.....	24
CAPITOLUL II. DREPTUL CONSTITUȚIONAL ROMÂN.....	27
<i>Secțiunea 1. Apariția dreptului constituțional ca disciplină de studiu</i>	27
<i>Secțiunea a 2-a. Dreptul constituțional în sistemul dreptului</i>	28
§.1. Definiția dreptului constituțional și rolul său în sistemul dreptului.....	28
§.2. Obiectul dreptului constituțional.....	29
<i>Secțiunea a 3-a. Raportul juridic de drept constituțional</i>	30
§.1. Noțiune și caracteristici specifice.....	30
§.2. Elementele raportului juridic de drept constituțional.....	31
<i>Secțiunea a 4-a. Izvoarele dreptului constituțional</i>	33
§.1. Noțiuni generale.....	33

§.2. Izvoarele dreptului constituțional român	34
Anexă pedagogică la Capitolul II	40
CAPITOLUL III. TEORIA CONSTITUȚIEI	42
<i>Secțiunea 1. Apariția Constituției și formele sale.....</i>	<i>42</i>
§.1. Apariția Constituției.....	42
§.2. Formele Constituției	44
<i>Secțiunea a 2-a. Sensurile noțiunii de constituție și caracteristicile sale.....</i>	<i>45</i>
§.1. Sensurile noțiunii de constituție.....	45
§.2. Caracteristicile Constituției	46
<i>Secțiunea a 3-a. Adoptarea, modificarea, suspendarea și abrogarea Constituției</i>	<i>47</i>
§.1. Adoptarea Constituției	47
§.2. Modificarea (revizuirea) Constituției.....	48
§.3. Suspendarea și abrogarea Constituției	50
3.1. Suspendarea Constituției	50
3.2. Abrogarea Constituției	50
Anexă pedagogică la Capitolul III	51
CAPITOLUL IV. CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII LEGILOR –	53
PRINCIPALA GARANȚIE A SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI.....	53
<i>Secțiunea 1. Definiția și obiectul controlului constituționalității legilor</i>	<i>53</i>
§.1. Supremația Constituției	53
§.2. Definiția controlului constituționalității legilor	53
§.3. Obiectul controlului constituționalității legilor.....	54
<i>Secțiunea 2. Cauzele apariției controlului de constituționalitate a legilor și</i>	<i>55</i>
<i>funcțiile acestuia</i>	<i>55</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Clasificarea controlului de constituționalitate</i>	<i>56</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Parcurusul istoric al instituției controlului de constituționalitate</i>	<i>58</i>
<i>în România.....</i>	<i>58</i>
§.1. Controlul de constituționalitate sub imperiul Constituțiilor ce au precedat	
Legii fundamentale din 1991	58
§.2. Controlul de constituționalitate potrivit Constituției din 1991, revizuită în	
anul 2003	60
<i>Secțiunea a 5-a. Consecințele controlului de constituționalitate.</i>	<i>63</i>
<i>Constituționalizarea dreptului.....</i>	<i>63</i>
Anexă pedagogică la Capitolul IV	64
CAPITOLUL V. DEZVOLTAREA CONSTITUȚIONALĂ A STATULUI	66
ROMÂN	66
<i>Secțiunea 1. Aspecte generale</i>	<i>66</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Perioada preconstituțională</i>	<i>67</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Constituțiile României de până la 1991.....</i>	<i>69</i>
§.1. Constituția din 1866.....	69
§.2. Constituția din 1923.....	71
§.3. Constituția din 1938.....	73

§.4. Constituția din 1948.....	74
§.5. Constituția din 1952.....	76
§.6. Constituția din 21 august 1965	77
<i>Secțiunea a 4-a. Regimul constituțional din România stabilit după Revoluția din decembrie 1989.....</i>	<i>79</i>
§.1. Actele cu caracter constituțional.....	79
§.2. Constituția din 1991.....	81
2.1. Elaborarea și adoptarea Constituției	81
2.2. Conținutul normativ al Constituției	82
2.3. Trăsăturile Constituției din 1991	86
2.4. Revizuirea Constituției din 1991 prin Legea nr. 429/2003.....	87
Anexă pedagogică la Capitolul V.....	92

CAPITOLUL VI. CETĂȚENIA ROMÂNĂ ȘI CETĂȚENIA UNIUNII EUROPENE

<i>Secțiunea 1. Noțiunea de cetățenie și natura juridică a cetățeniei</i>	<i>95</i>
§.1. Noțiunea de cetățenie. Distincția între cetățenie, naționalitate și etnie.....	95
§.2. Natura juridică a cetățeniei	97
<i>Secțiunea a 2-a. Evoluția istorică a noțiunii de cetățenie în România până la Revoluția din decembrie 1989</i>	<i>98</i>
§.1. Codul civil de la 1864.....	98
§.2. Legea nr. 28 din februarie 1924 privind cetățenia	99
§.3. Legea nr. 86 din 1939 privind pierderea și dobândirea naționalității române	99
§.4. Decretul nr. 125 din 1948 privind cetățenia	100
§.5. Decretul nr. 33 din 1952 privind cetățenia	100
§.6. Legea nr. 24 din 1971 privind cetățenia	101
<i>Secțiunea a 3-a. Cadrul juridic actual al reglementării cetățeniei române</i>	<i>101</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Principiile reglementării cetățeniei române</i>	<i>102</i>
<i>Secțiunea a 5-a. Modurile de dobândire a cetățeniei române și cazurile de pierdere a acesteia.....</i>	<i>103</i>
§.1. Modurile de dobândire a cetățeniei române.....	104
§.2. Procedura acordării cetățeniei române.....	106
§.3. Modurile de pierdere a cetățeniei române	108
§.4. Procedura retragerii cetățeniei române și a aprobării renunțării la cetățenia română	109
<i>Secțiunea a 6-a. Alte reglementări privind cetățenia</i>	<i>110</i>
§.1. Dovada cetățeniei române.....	110
§.2. Cetățenia de onoare	110
§.3. Dubla cetățenie	111
<i>Secțiunea a 7-a. Cetățenia Uniunii Europene</i>	<i>112</i>
§.1. Reglementarea juridică a cetățeniei europene	112
§.2. Statutul cetățeanului european.....	113
Anexă pedagogică la Capitolul VI.....	116

CAPITOLUL VII. DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE ALE OMULUI ȘI CETĂȚEANULUI	118
<i>Secțiunea 1. Noțiuni generale despre drepturile și libertățile omului și cetățeanului</i>	118
§.1. Delimitări conceptuale	118
§.2. Populația – totalitatea indivizilor care coexistă la un moment dat pe teritoriul unui stat	119
<i>Secțiunea a 2-a. Protecția internațională și europeană a drepturilor omului</i>	120
§.1. Protecția internațională a drepturilor omului	120
§.2. Protecția europeană a drepturilor omului	122
2.1. Convenția pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale	123
2.2. Carta socială europeană (1961) și Carta socială europeană revizuită (1996)	125
2.3. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene	126
<i>Secțiunea a 3-a. Clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale</i>	127
Anexă pedagogică la Capitolul VII	128

CAPITOLUL VIII. DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE CONSACRATE PRIN CONSTITUȚIA DIN 1991, REVIZUITĂ ÎN 2003, ȘI PRINCIPIILE APLICABILE ACESTORA	131
<i>Secțiunea 1. Aspecte generale</i>	131
<i>Secțiunea a 2-a. Principiile reglementării drepturilor și libertăților fundamentale</i>	132
§.1. Universalitatea drepturilor/libertăților și neretroactivitatea legii	133
§.2. Egalitatea în drepturi	135
§.3. Protecția juridică a cetățenilor români în străinătate	137
§.4. Protecția juridică a cetățenilor străini și a apatrizilor în România	138
§.5. Refuzul de a extrăda și de a expulza cetățenii români din țară	139
§.6. Prioritatea reglementărilor internaționale față de cele naționale	142
§.7. Accesul liber la justiție	143
§.8. Caracterul de excepție al restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți	151
Anexă pedagogică la Capitolul VIII – Secțiunile 1 și 2	153
<i>Secțiunea 3. Drepturile inviolabilități</i>	154
§.1. Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică	154
§.2. Libertatea individuală	157
§.3. Dreptul la apărare	160
§.4. Dreptul la liberă circulație	162
§.5. Dreptul la viață intimă, familială și privată	165
§.6. Inviolabilitatea domiciliului	168
Anexă pedagogică la Capitolul VIII – Secțiunea 3	169
<i>Secțiunea a 4-a. Drepturi social-economice și culturale</i>	171
§.1. Dreptul la învățătură	171
§.2. Accesul la cultură	173

§.3. Dreptul la ocrotirea sănătății	175
§.4. Dreptul la un mediu sănătos	176
§.5. Munca și protecția socială a muncii. Interzicerea muncii forțate	179
§.6. Dreptul la grevă	181
§.7. Dreptul de proprietate privată	183
§.8. Libertatea economică	187
§.9. Dreptul la moștenire	188
§.10. Dreptul la un nivel de trai decent	188
§.11. Dreptul la căsătorie și ocrotirea relațiilor de familie rezultate din căsătorie	192
§.12. Protecția copiilor și a tinerilor	193
§.13. Protecția persoanelor cu handicap	196
Anexă pedagogică la Capitolul VIII – Secțiunea a 4-a	198
<i>Secțiunea a 5-a. Drepturi exclusiv politice</i>	200
§.1. Dreptul de vot	200
§.2. Dreptul de a fi ales	202
§.3. Dreptul de a fi ales în Parlamentul European	203
Anexă pedagogică la Capitolul VIII – Secțiunea a 5-a	205
<i>Secțiunea a 6-a. Drepturi social-politice</i>	206
§.1. Secretul corespondenței	206
§.2. Libertatea conștiinței	207
§.3. Libertatea de exprimare	210
§.4. Dreptul la informație	212
§.5. Libertatea întrunirilor	216
§.6. Dreptul de asociere	217
Anexă pedagogică la Capitolul VIII – Secțiunea a 6-a	219
<i>Secțiunea a 7-a. Drepturi-garanții</i>	220
§.1. Dreptul de petiționare	220
§.2. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică	223
Anexă pedagogică la Capitolul VIII – Secțiunea a 7-a	225

CAPITOLUL IX. ÎNDATORIRILE FUNDAMENTALE ALE CETĂȚENILOR ROMÂNI

<i>Secțiunea 1. Noțiunea de îndatoriri fundamentale</i>	227
<i>Secțiunea a 2-a. Îndatoririle fundamentale consacrate de Constituția României</i>	228
§.1. Îndatorirea de fidelitate față de țară	228
§.2. Îndatorirea de apărare a țării	229
§.3. Îndatorirea de a contribui la cheltuielile publice	231
§.4. Îndatorirea de exercitare cu bună credință a drepturilor și a libertăților și de a respecta drepturile și libertățile celorlalți	233
Anexă pedagogică la Capitolul IX	235

CAPITOLUL X. AVOCATUL POPORULUI – GARANT AL RESPECTĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE

<i>Secțiunea 1 Istoric. Avocatul Poporului – instituție de tip ombudsman</i>	237
--	-----

<i>Secțiunea a 2-a. Reglementarea constituțională și infraconstituțională a instituției Avocatului Poporului.....</i>	239
§.1. Numirea și rolul Avocatului Poporului.....	239
§.2. Funcțiile și atribuțiile Avocatului Poporului	240
2.1. Funcțiile Avocatului Poporului.....	240
2.2. Atribuțiile Avocatului Poporului	241
§.3. Sfera persoanelor care pot sesiza Avocatul Poporului. Soluționarea petițiilor	243
<i>Secțiunea a 3-a. Accesul direct la justiția constituțională – modalitate de realizare a rolului constituțional al Avocatului Poporului</i>	244
<i>Secțiunea a 4-a. Raporturile dintre Avocatul Poporului și instanțele de judecată</i>	246
Anexă pedagogică la Capitolul X.....	247
 BIBLIOGRAFIE	251

Noțiuni introductive despre drept

Secțiunea 1

Originea conceptului de drept și accepțiunile sale

§.1. Originea conceptului de drept

Originea dreptului se pierde în negura timpului. Termenul „drept” derivă de la latinescul „*directus*” (de la *dirigo, dirigere* – care însemna drept – orizontal sau vertical de-a dreptul, direct, direcție, linie dreaptă). În limba latină, cuvântul care corespundea substantivului drept era *jus* (drept, dreptate, legi).

Jurisconsultii romani au formulat puține definiții, și acestea împrumutate de la greci, care erau mari maeștri ai teoriei. Iar vechii greci nu au făcut distincție între drept și morală, apreciind dreptul ca fiind o componentă a moralei.

Prin intermediul jurisconsultilor romani, ne parvin primele definiții ale dreptului.

Într-un text din opera legislativă a împăratului Justinian a fost surprinsă definiția *jurisprudenței* sau definiția științei dreptului: „*Juris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia*” („*Jurisprudența este cunoașterea lucrurilor divine și umane, știința a ceea ce este drept și nedrept*”).

Definiția dreptului a fost transmisă de jurisconsultul Celsus: „*Jus est ars boni et aequi*” („*Dreptul este arta binelui și a echitabilului*”). În această viziune, dreptul este arta de a aplica regulile morale în conflictele din viața practică; noțiunea de „bine” ține de morală, iar cea de „echitate” ține atât de domeniul dreptului, cât și de cel al moralei.

Jurisconsultul roman Ulpian a transmis *principiile fundamentale ale dreptului*: „*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere*” („*Principiile dreptului sunt acestea: a trăi în mod onorabil, a nu vătăma pe altul, a da fiecăruia ce este al său.*”)¹.

La origine, popoarele antichității au pus semn de egalitate între drept, morală și religie. Spre deosebire de celelalte popoare ale antichității, romanii au depășit confuzia dintre drept, morală și religie, delimitând normele juridice de normele religioase și cele de morală. Astfel, în epoca Legii celor XII Table², romanii desemnau normele de drept prin cuvântul „*jus*”, normele religioase prin cuvântul „*fas*”, iar cele morale prin „*honestum*”.

La întrebarea când apare dreptul, în literatura de specialitate³ s-a afirmat că „*dreptul apare în condiții social-istorice determinate, în cadrul unei comunități constituite în formă politică*”.

¹ E. Molcuț, *Drept privat roman, Terminologie juridică romană*, ediție revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 5.

² Legea celor XII Table – întocmită în anul 449 î.e.n. – a fost adoptată pe fondul conflictului dintre patricieni și plebei, deoarece plebei au cerut, în mod repetat, ca obiceiurile juridice să fie codificate și afișate în forum, pentru ca cetățenii romani să cunoască dispozițiile normelor de drept.

³ N. Popa (coord.), *Teoria generală a dreptului. Caiet de seminar*, ed. a III-a, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 29.

§.2. Accepțiunile dreptului

Dacă în sens filosofic, drept înseamnă „corect, just, echitabil”, din perspectivă juridică, termenul *drept* are mai multe accepțiuni.

2.1. Drept obiectiv. Drept subiectiv

Astăzi, noțiunea de drept – legată de ideea de dreptate și de ideea de stat, este utilizată în două sensuri principale:

- dreptul obiectiv – totalitatea normelor juridice instituite și sancționate de către stat, norme care sunt aduse la îndeplinire de bună voie de către indivizi, iar în caz de neconformare, prin forța de constrângere a statului;

- drept subiectiv – posibilitatea recunoscută sau garantată de stat unei persoane de a cere altei persoane un anumit comportament juridic prescris expres de lege (de exemplu, dreptul de proprietate, dreptul de creanță etc., sunt denumite generic drepturi subiective).

Sursa dreptului subiectiv este dreptul obiectiv. Cele două categorii de drepturi nu se află în opoziție, ele se completează reciproc și creează sistemul juridic al unui stat. Pentru a înțelege raporturile dintre cele două categorii de drepturi, exemplificăm: libertatea de exprimare este un drept subiectiv al persoanei, ce poate fi exercitat cu respectarea limitelor sale stabilite în legislație, deci în dreptul obiectiv. Dreptul la căsătorie este un drept subiectiv al persoanei, care poate fi exercitat doar în condițiile reglementate de Codul civil, de normele dreptului obiectiv.

2.2. Drept natural. Drept pozitiv

Distincția dintre dreptul natural și dreptul pozitiv s-a făcut din cele mai vechi timpuri. Potrivit jurisconsulților romani, dreptul natural era privit ca un sistem de norme de drept care se aplică tuturor popoarelor, în toate timpurile.

În epocile ce au urmat, dreptul natural a cunoscut mai multe abordări: unele cu caracter religios, promovând ideea că este de fapt un drept de natură divină, altele cu caracter laic, afirmându-se că dreptul ar fi un element al naturii, al materiei.

Adepții Școlii dreptului natural pornesc de la concepția aristotelică conform căreia omul este un animal social – *zoon politikon*, apreciind că din nevoia instinctivă de a trăi în societate, apare și nevoia de a stabili reguli juridice.

Hugo Grotius¹ – unul dintre fondatorii Școlii dreptului natural, apreciază dreptul natural ca fiind totalitatea principiilor pe care rațiunea le dictează pentru satisfacerea înclinării naturale a omului pentru viața socială². Ideile lui H. Grotius au fost preluate și dezvoltate de J. Locke, Montesquieu, J.J. Rousseau etc.

Principiile aparținând dreptului natural au fost valorificate de documentele relevante în materia drepturilor omului (ex., Declarația americană de la 1787 sau Declarația franceză de la 1789).

¹ Hugo Grotius (1583-1645) a fost un eminent jurist olandez, fondator al dreptului internațional modern.

² N. Popa (coord.), *op. cit.*, p. 29.

În timp, opinia majoritar acceptată în literatura de specialitate este în sensul că:

- dreptul natural este un ansamblu de reguli și idei directe din care legiuitorul se inspiră în elaborarea dreptului pozitiv. Drepturile naturale sunt drepturi nederivate, neatribuite, legate de însăși natura omului, independente față de orice putere, anterioare dreptului pozitiv. Drepturile naturale se impun oamenilor prin natura lor și le dirijează conduita înaintea oricăror legi pozitive.

- dreptul pozitiv este reprezentat de totalitatea regulilor juridice scrise, existente într-o societate, un drept obligatoriu și susceptibil de a fi adus la îndeplinire prin forța coercitivă a statului.

De subliniat faptul că *între dreptul natural și dreptul pozitiv există o strânsă legătură*. S-a afirmat, cu temei, că „prin intermediul unei norme aparținând dreptului pozitiv, dreptul natural își asigură funcția sa de apărare sau de ocrotire a ființei umane față de abuzurile sau tirania guvernanților”¹.

Secțiunea a 2-a

Sistemul dreptului. Organizarea dreptului pe ramuri și instituții

§.1. Norma juridică

Dreptul este alcătuit din norme juridice. *Norma juridică este o regulă de conduită generală, impersonală, obligatorie, instituită sau acceptată de stat, a cărei îndeplinire se realizează voluntar, iar la nevoie prin intervenția forței de constrângere a statului.*

Norma juridică are o structură trihotomică: ipoteză, dispoziție și sancțiune.

Ipoteza este partea normei juridice care stabilește condițiile și împrejurările în care aceasta se aplică, precum și categoriile de subiecte de drept cărora norma li se adresează.

Dispoziția este elementul structural al normei juridice care precede conduita care trebuie respectată, în condițiile și împrejurările stabilite de ipoteză.

Sancțiunea este partea normei juridice care stabilește consecințele ce decurg din nerespectarea dispoziției, cât și eventuale măsuri pe care autoritățile competente le pot dispune împotriva subiectului de drept care nu s-a conformat normei.

Cu privire la normele cuprinse în Constituție, care – din punct de vedere al formulării exprese, par lipsite de sancțiune, în doctrină s-a arătat că sancțiunea implicită a încălcării oricăreia dintre acestea este neconstituționalitatea actului în cauză.

Obligativitatea normei juridice este dictată de scopul acesteia: asigurarea ordinii publice.

Dar dreptul nu există prin simpla alăturare a normelor juridice, ci există ca un sistem. În această lumină, sistemul dreptului apare ca un ansamblu organizat și logic, care implică relația întreg-parte. În teoria dreptului este întrebuințată analiza de sistem în ceea ce privește:

- a) sistemul juridic – **parte** componentă a realității sociale;
- b) sistemul legislației – **totalitate** a normelor juridice;

¹ C. Ionescu, *Teoria generală a dreptului constituțional. Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 18.

c) sistemul dreptului – organizarea dreptului pe ramuri și instituții¹.

Ne vom opri în analiză asupra acestui din urmă sistem.

§.2. Ramurile dreptului

Dreptul pozitiv se împarte în drept public și drept privat. Diviziunea își are originea în dreptul roman, jurisconsultul *Ulpian* (170-228 d.Hr.), distingând între:

a) *jus publicum* – care se referă la interesele statului roman;

b) *jus privatum* – care se referă la interesele diferitelor persoane.

În concepția lui *Ulpian*: „*Publicum ius est quod ad statum rei romane spectat; privatum quod ad singulorum utilitatem*” (Dreptul public este cel care se referă la organizarea statului roman, iar dreptul privat la interesele fiecăruia). Față de această abordare, profesorul *Emil Molcuț* observă argumentat că jurisconsultul roman afirma în mod eronat că există norme ale dreptului care reflectă interese individuale, căci toate normele de drept reflectă interese generale, iar nu individuale.

În literatura de specialitate este unanimă opinia potrivit căreia această diviziune a dreptului – care privește atât *dreptul intern*² (național), cât și *dreptul internațional*³, nu trebuie absolutizată. Atât dreptul public, cât și dreptul privat au trăsături specifice, dar și trăsături comune, interesând deopotrivă particularii și statul.

În sprijinul acestei observații, apreciem relevantă întrebarea ilustrului jurist și filosof de formație neo-kantiană, *Mircea Djuvara*⁴: „Oare normele dreptului public nu interesează pe particulari? Ne este oare indiferent modul cum funcționează serviciile publice, fără de care nici nu putem exista în toată ființa noastră? Și invers, dispozițiile de drept privat interesează statul. Cum ar exista într-adevăr statul fără rânduiala intereselor private ale oamenilor?”

Dreptul public intern cuprinde mai multe ramuri de drept: dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul penal, dreptul financiar etc.

În componența dreptului privat includem: dreptul civil, dreptul comercial, dreptul familiei, dreptul funciar, dreptul proprietății intelectuale etc.

În mod tradițional, s-a spus că *două caracteristici importante deosebesc dreptul public de cel privat*, respectiv:

a) dreptul public este dominat de căutarea interesului general, finalitate exclusivă a statului, a autorităților și instituțiilor publice;

b) dreptul public este un drept inegalitar, dat fiind că interesul general primează intereselor particulare.

¹ A se vedea *N. Popa* (coord.), *op. cit.*, p. 44.

² *Dreptul intern este dreptul în vigoare într-un anumit stat, care are ca scop reglementarea raporturilor juridice care au loc pe teritoriul statului respectiv.*

³ *Dreptul internațional este reprezentat de ansamblul normelor de drept care reglementează relațiile dintre state, norme ce provin în mare parte din tratatele internaționale încheiate în anumite domenii.*

⁴ *Mircea Djuvara* (1886-1945), filosof și jurist român, susținător al doctrinei dreptului viu.

Reputatul constituționalist Constantin Dissescu aprecia că „în dreptul public Statul este scopul, în dreptul privat individul este scopul și Statul mijlocul”¹.

În timp, dihotomia ulpiană – gruparea dreptului în drept public și privat pe baza interesului ocrotit, a cunoscut nuanțări din partea specialiștilor în drept, ducând la completarea ulterioară a criteriilor tradiționale ce guvernează această diviziune a dreptului sau chiar la abandonarea lor în teoria juridică.

Dreptul public apare ca fiind ansamblul regulilor juridice instituite sau sancționate de stat, urmate de el în relațiile cu alte state, cu colectivitățile organizate și cu indivizii.

Dreptul privat reprezintă ansamblul regulilor juridice conform cărora particularii, fie individual, fie formând grupuri la care devin membrii, își constituie raporturile dintre ei².

Caracterele distinctive ale dreptului public și dreptului privat identificate în literatura de specialitate³ sunt următoarele:

a) În ceea ce privește generalitatea interesului:

- dreptul public protejează prin normele sale un interes comun tuturor cetățenilor sau un interes al societății însăși, ca realitate distinctă și autonomă în raport cu părțile sale componente, un interes general;

- dreptul privat apără prin normele sale interesele proprii unui individ, unei familii, unei clientele comerciale etc.

b) În ceea ce privește forța obligatorie:

- dreptul public este prin natura sa constituit din norme imperative; el este o sumă de ordine și prohibiții; toate regulile dreptului public sunt de ordine publică.

- dreptul privat este constituit, în principal, din dorința de a ghida și susține voința individului, care-și gestionează interesele în mod liber. Nu este de natura acestui drept să fie imperativ. Un număr mare de norme ale dreptului privat sunt dispozitive, permissive (permit o anumită conduită) și supletive (suplinesc voința atunci când ea este neexprimată sau incomplet exprimată).

c) În ceea ce privește modalitățile de exprimare a voinței:

- dreptul public se manifestă cu preponderență prin acțiunea autoritară, unilaterală a guvernanților, a administratorilor sau judecătorilor;

- dreptul privat traduce normativ jocul liberal al voințelor, modul și consecințele întâlnirii acestor voințe.

§.3. Instituția juridică

După cum am menționat, sistemul dreptului vizează deopotrivă organizarea dreptului pe ramuri, dar și pe instituții.

¹ C. Dissescu, *Drept public general. Dreptul constituțional. Istoria dreptului public. Dreptul public comparat. Teoria generală a Statului. Dreptul constituțional al României*, ed. a III-a, București, Ed. Librăriei SOCEC&Co., Societate anonimă, 1915, p. 36.

² M. Prelot, J. Boulouis, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, ed. a X-a, Ed. Dalloz, Paris, 1987, p. 22, *apud* M. Safta, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, *Teoria generală a dreptului. Drepturi și libertăți*, ed. a V-a, revizuită, Ed. Hamangiu, București, 2019, p. 27.

³ I. Dogaru, N. Popa, D.C. Dănișor, S. Cercel, *Bazele dreptului civil*, vol. I, *Teoria generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 18.

URDIS | We know
Instituția juridică – în comparație cu ramura de drept, are o sferă mai restrânsă, fiind subordonată ei și făcând parte integrantă din ramura de drept. Spre exemplu, normele juridice ce reglementează raporturile sociale de proprietate, formează instituția juridică a proprietății, normele ce reglementează cetățenia formează instituția juridică a cetățeniei etc.

Instituția juridică cuprinde, deci, un ansamblu de norme juridice ce reglementează o categorie mai strânsă de relații sociale, legate între ele prin trăsături specifice, care le deosebesc de alte relații sociale.

De precizat că unele instituții juridice au o natură complexă, se află la confluența mai multor subsisteme juridice normative, neputându-se susține cu temei că ar aparține în exclusivitate unei ramuri de drept. De exemplu, instituția juridică a cetățeniei, asociată tradițional dreptului constituțional, nu aparține în exclusivitate dreptului constituțional, după cum nu se poate afirma că ar aparține în exclusivitate nici unei alte ramuri a dreptului.

Secțiunea a 3-a

Factorii de configurare și tipologia dreptului

§.1. Factorii de configurare a dreptului

Dreptul s-a aflat într-o deplină evoluție, datorată evoluției societății umane, fiind rezultat al practicii sociale. Dintre factorii de configurare a dreptului identificați în literatura de specialitate, reținem:

a) Cadrul natural reprezintă mediul în care au avut loc evoluțiile sociale, bazându-se, în special, pe factorul biologic, geografic, demografic și fiziologic. În toate componentele sale, cadrul natural influențează dreptul, determinând necesitatea introducerii unor noi reglementări. Astfel, dacă în societatea modernă, din punct de vedere biologic, evoluțiile științei au determinat apariția fertilizării în vitro sau a clonării, au apărut și norme juridice care să reglementeze aceste evoluții. Schimbările geografice au determinat apariția unor modificări legislative, în domeniul legislației protecției mediului, a unei legislații adecvate referitoare la cele maritime, la spațiul aerian etc.

b) Cadrul socio-politic și economic influențează dreptul, reprezentând un factor de configurare al dreptului datorită interdependenței între social, economic, juridic. Dreptul – fiind un produs social, se află într-o permanentă și constructivă relație cu interesele structurilor sociale. Partidele politice aflate la putere la un moment dat, grupurile de presiune, grupurile de interese influențează legislația. Factorul economic a avut, de asemenea, un rol determinat în evoluția dreptului din perspectiva cadrului socio-politic.

c) Factorul uman și-a pus amprenta asupra tipologiei dreptului, el constituind zona centrală de interes pentru legiuitor. Întregul sistem de drept contemporan se centrează pe norme juridice care țin cont de apărarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului. Reglementarea conduitei umane vizează crearea unor modele destinate să orienteze comportamentul fiecărei persoane, astfel încât ordinea de drept să fie posibilă¹.

¹ Pentru detalii, a se vedea M. Safta, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, *Teoria generală a dreptului. Drepturi și libertăți*, ed. a V-a, revizuită, Ed. Hamangiu, București, 2019, p. 7.

§.2. Tipologia dreptului

Literatura de specialitate apreciază tipologia ca fiind „acel procedeu ales de legiuitor pentru a alege din diversitatea relațiilor posibile anumite tipuri curente, cu excluderea tuturor celorlalte, este un reflex al caracterului tipic al regulii de drept”¹.

Pentru o clasificare a tipurilor de drept, doctrina a recurs la două criterii principale, respectiv:

a) dependența de tipologia sistemelor de organizare socială, criteriu propus de J. Poirier²;

b) apartenența la un bazin de civilizație juridică, criteriu propus de Rene David³.

În funcție de relațiile sociale caracteristice fiecărei epoci istorice în parte, întâlnim:

a) drept sclavagist; b) drept feudal; c) drept burghez; d) drept socialist.

În funcție de apartenența la un bazin de civilizație juridică, identificăm următoarele sisteme de drept: a) dreptul romano-germanic; b) dreptul anglo-saxon; c) dreptul musulman (islamic); d) dreptul hindus, chinez, japonez; e) dreptul Africii negre și al Madagascarului.

Familia dreptului romano-germanic s-a format ca urmare a recepționării dreptului roman în Europa și în alte părți ale lumii.

Sistemele romano-germanice se clasifică în:

- sisteme de influență franceză, care au ca model Codul civil francez din 1804 (regăsite în Belgia, Italia, Portugalia, Spania, România etc.);

- sistemul germano-elvețiano-italian, care are ca model Codul civil german de la 1900;

- sistemul țărilor nordice, de tradiție romanistă, dar cu puternice influențe germanice și de *common-law*.

Familia dreptului anglo-saxon își are originea în Anglia, fiind în vigoare în această țară, precum și în SUA, Australia, Noua Zeelandă etc.

Sistemul anglo-saxon cuprinde trei ramuri principale:

a) *Common-law* reprezintă precedentele judiciare, sau soluțiile date de instanțele judecătorești în problemele de drept;

b) *Equity-law* înseamnă regulile de drept existente sau formate înainte de unificarea jurisdicțiilor engleze, de către curțile speciale, pentru atenuarea regulilor de *common-law*;

c) *Statutory-law* reprezintă regulile de drept cuprinse în legile scrise (statute sau regulamente), cum sunt Magna Carta Libertatum, Habeas Corpus Act, Bill of Rights ș.a.

Familia dreptului musulman – care, inițial, a fost organic integrat doctrinei religioase a Islamului, are astăzi o vastă arie de răspândire în Asia și Africa. Sursa materială a dreptului musulman este formată din fondul cutumiar mesopotamian, sirian și hidjagian (cutumele din Median). Sursa formală a dreptului musulman este doctrina⁴.

¹ D.C. Dănișor, I. Dogaru, Gh. Dănișor, *op. cit.*, p. 232.

² J. Poirier, *Introduction a L'appareil, Typologie des Systemes Juridiques, Encyclopedie de la Pleiade*, Paris, 1968, p. 1102, *apud* N. Popa (coord.), *op. cit.*, p. 40.

³ Jurist francez, considerat „părintele” dreptului comparat de la sfârșitul secolului XX.

⁴ N. Popa, *op. cit.*, pp. 87-88.

§.3. Dreptul Uniunii Europene – o nouă tipologie juridică

S-a spus pe drept cuvânt că, în prezent, asistăm la o apropiere și influențare reciprocă a sistemelor de drept din statele lumii, existența Uniunii Europene, care a dat naștere și unui tip nou de drept – dreptul Uniunii Europene, fiind o dovadă în acest sens.

Uniunea Europeană are personalitate juridică și, pe cale de consecință, dispune de propria sa ordine juridică, distinctă de ordinea juridică internațională și de ordinea juridică a statelor membre.

Profesorul Marin Voicu definește ordinea juridică europeană ca fiind „un ansamblu de norme și reglementări juridice cuprinse în *tratatelor încheiate de statele membre* (tratate constitutive, tratate de aderare și tratate modificatoare), pe de o parte, și *actele normative adoptate de instituțiile Uniunii Europene*, legitimate prin renunțarea de către statele membre la o parte din suveranitatea lor națională, în favoarea acestor instituții, pe de altă parte”¹.

Prin raportare la ordinea juridică a statelor membre, dreptul Uniunii Europene este o *ordine juridică autonomă și originală*, caracterizată de o triplă autonomie:

- autonomia izvoarelor dreptului unional;
- autonomia noțiunilor de drept, care nu depind de calificările statelor membre;
- autonomia normelor juridice ale Uniunii Europene care nu pot fi lipsite de eficacitate juridică prin dreptul intern al Statelor Membre.

Profesorul Nicolae Popa afirmă argumentat faptul că „*existența unei noi tipologii juridice, aceea a dreptului european, nu poate fi pusă la îndoială. Chiar dacă, la ora actuală, există tendința de a se aprecia că Uniunea Europeană exercită, totuși, numai o autoritate publică derivată, întrucât rămâne creația statelor suverane (stăpânii tratatelor), identitatea juridică a noii tipologii este o realitate*”².

Ordinea juridică europeană cuprinde: legislația primară, legislația secundară și dreptul complementar.

Legislația primară – izvoarele primare sau dreptul originar – reprezintă dreptul suprem al Uniunii Europene, adică prevalează asupra oricărui alt izvor de drept și se situează în vârful ierarhiei ordinii juridice europene. Identificăm în cuprinsul său: tratatele fondatoare ale UE, tratatele de modificare ale UE, tratatele de aderare la UE, protocoalele anexate la aceste tratate, acordurile suplimentare care modifică anumite secțiuni ale tratatelor fondatoare, Carta drepturilor fundamentale a UE³.

Legislația secundară – izvoarele derivate sau secundare – reprezintă actele adoptate în scopul aplicării prevederilor tratatului. Legislația secundară are caracter obligatoriu. Regulamentul, directiva și decizia sunt acte juridice obligatorii.

Legislație complementară – izvoarele complementare cuprind izvoarele nescrise ale dreptului instituțional european. Izvoarele complementare sunt utilizate pentru a acoperi

¹ M. Voicu, *Introducere în dreptul european*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 22.

² N. Popa, *Întrunește dreptul Uniunii Europene criteriile unei noi tipologii juridice?*, în *Revista de drept public* nr. 3/2016.

³ Valoarea juridică obligatorie, de drept originar al UE, a fost recunoscută prin art. 6 alin. (1) din Tratatul de la Lisabona: „Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adoptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor”.

lacunele din legislația primară și/sau legislația secundară. Din categoria izvoarelor complementare fac parte: jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene; dreptul internațional; principiile generale ale dreptului european¹.

Pentru o aplicare corectă și uniformă a dreptului Uniunii Europene de către toate statele membre, la solicitarea instanțelor judecătorești naționale, Curtea de Justiție a Uniunii Europene are competența de a hotărî, cu titlu preliminar, cu privire la interpretarea dreptului Uniunii Europene sau la validitatea actelor juridice adoptate de instituțiile acesteia.

Secțiunea a 4-a

Definiția dreptului. Interferența dreptului cu societatea și statul

§.1. Definiția dreptului

Definirea dreptului a preocupat, deopotrivă, juriștii, politologii și filosofi; în decursul istoriei s-a încercat definirea conceptului de drept, însă nimeni nu a reușit să cuprindă întreaga dimensiune a acestei noțiuni. Dorința specialiștilor de a defini în mod riguros conceptul „drept” este de înțeles, căci în jurul acestuia gravitează cunoașterea dreptului. S-a spus pe drept cuvânt că știința dreptului nu poate să răspundă la întrebarea „*quid jus?*” (ce este dreptul?), ci doar la întrebarea „*quid juris?*” (ce prevede dreptul, un anumit sistem de drept?).

În accepțiunea de știință, cuvântul drept semnifică „știința dreptului”, adică ansamblul de idei, noțiuni, concepte și principii care explică dreptul și prin intermediul cărora dreptul poate fi gândit. Știința dreptului e un *corpus teoretic* – dreptul ca știință fundamentală, și, în același timp, o *practică socială*, dreptul ca știință juridică aplicată.

În literatura de specialitate s-a pus întrebarea dacă, fiind o știință, dreptul poate să fie în același timp și o artă, o tehnică. Răspunsul a fost unul singur: *nimic nu împiedică dreptul de a fi și o știință, și o artă/tehnică, în același timp*. O știință a dreptului este posibilă și chiar necesară, deoarece dreptul, ca ansamblu structurat de norme trebuie cunoscut și transmis. De aceea, *el poate și trebuie studiat*. Dar, pentru a fi pus în practică (aplicat) și scopurile sale realizate, trebuie, pe de o parte, cunoscut dreptul (în ceea ce are fundamental și particular) și, pe de alta parte, trebuie să intervină arta și tehnica. Acestea constau în știința practică a celor chemați să elaboreze legi – *tehnica legislativă* – și a celor chemați să le aplice – *tehnica aplicării dreptului*: practica judecătorească și administrativă.

În literatura de specialitate se afirmă că dreptul este și o artă, adică un ansamblu de mijloace pe care le întrebuințează organele care creează dreptul sau care aplică dreptul. Astfel, „legiuitorul trebuie să știe să selecteze din ansamblul trebuințelor sociale pe cele care corespund unor nevoi reale, judecătorul trebuie să posede arta de a aplica legea în conformitate cu litera și spiritul său și potrivit cu multitudinea condițiilor de timp, spațiu și persoane în care se derulează aspectele vieții; la fel procurorul, avocatul sau organul administrativ”².

¹ Sursa: Fișe descriptive despre Uniunea Europeană, material disponibil pe site-ul <https://www.euro.parl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/6/sursele-si-domeniul-de-aplicare-ale-dreptului-uniunii-europene>.

² N. Popa, *op. cit.*, pp. 46-47.

Știința despre societate, dreptul este o știință social-umană, ce studiază juridicul în toate formele sale de manifestare, dar, în primul rând, ca o dimensiune inalienabilă a existenței umane în condiții social-istorice determinate.

În sistemul științelor sociale, științele juridice ocupă un loc aparte, determinat de obiectul de studiu al acestora – viața politico-juridică a societății, fenomenele juridice în totalitatea lor.

Științele juridice în funcție de obiectul lor se grupează în: a) științe juridice generale (ex.: teoria generală a statului și dreptului); b) științe juridice istorice (ex.: istoria dreptului românesc); c) științe juridice de ramură (ex.: dreptul constituțional); d) științe juridice auxiliare (ex.: medicina legală)¹.

Profesorul C. Dissescu definește dreptul ca fiind „Totalitatea regulilor de purtare, care garantează, sub sancțiunea constrângerii, libertatea fiecăruia potrivit principiilor de justiție, pentru realizarea solidarității sociale”².

Din multitudinea definițiilor pe care dreptul le-a primit în literatura de specialitate mai recentă, ne oprim asupra celei oferite de profesorul Nicolae Popa: „*Dreptul este ansamblul regulilor asigurate și garantate de către stat, care au ca scop organizarea și disciplinarea comportamentului uman, în principalele relații din societate, într-un climat specific manifestării coexistenței libertăților, a apărării drepturilor esențiale ale omului și a statornicirii spiritului de dreptate.*”

§.2. Dreptul și societatea; dimensiunea juridică a societății

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de societate provine din cuvântul latinesc *societas*, care înseamnă întovărire, unire, adică un ansamblu unitar, un sistem organizat de relații între oameni.

Ca instituție ce derivă de la societate și își găsește suportul în relațiile reciproce dintre oameni, *dreptul este indisolubil legat de evoluția generală a societății*, de particularitățile societății în diferitele sale trepte de dezvoltare istorică³.

Românii nu concepeau existența societății fără drept (*ubi societas ibi jus*) și apreciau că nici dreptul nu poate exista în afara societății (*ubi jus ibi societas*).

Dimensiunea juridică a societății este o realitate asupra căreia se apleacă – spre a-i cerceta legitățile, regularitățile, geneza și modalitățile de implicare și determinare a comportamentului uman – atât dreptul, cât și alte componente ale sistemului științelor sociale (istoria, sociologia, etica, politologia etc.)⁴.

Dreptul nu este un scop în sine. El are rolul de a reglementa conduita oamenilor în relațiile interindividuale și în planul vieții sociale, de a orienta activitatea oamenilor în conformitate cu interesele generale comune ale societății, în diferitele ei etape de dezvoltare, fiind un produs al societății umane.

Societatea umană nu este o sumă aritmetică, ci un complex de oameni, grupuri, clase, stări, realități (economice, politice), „un ansamblu unitar, complex sistematic, de relații

¹ G. Vrabie, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. „Cugetarea”, Iași 1999, p. 7.

² C. Dissescu, *op. cit.*, p. 30.

³ N. Popa, *op. cit.*, p. 47.

⁴ N. Popa (coord.), *op. cit.*, pp. 2-3.